

Karantena u starom Dubrovniku

Dr. KRISTO REGJO

U težnji za slobodom, tim najvećim dobrom svakog čovjeka i naroda, Dubrovnik je, od početka svog postanka, pa sve do svoje propasti, neodoljivom silom nastojao da održi političku, a što više da oznaži svoju materijalnu slobodu. Stari su Dubrovčani dobro znali, da je ekonomska snaga glavni uvjet unutarnje snage i najbolje oružje u borbi za samoodržanje. Ali, držeći se načela »Mens sana in corpore sano«, oni su već za rana posvećivali veliku brigu i javnom zdravlju, te riješavali socijalne probleme na način kojemu se mi još i danas moramo diviti. Raznim odredbama u pogledu zaštite od epidemija kao i svojim zdravstvenim institucijama, ostavili su nam oni trajan spomenik njihove visoke zdravstvene kulture.

U doba kad su svi ostali naši krajevi stenjali pod tuđinskim jarmom, i borili se za svoj opstanak, u Dubrovniku već cvjeta znanstvena medi-

cina. Od 1280 godine pa do pada Republike, pisani spomenici registriraju preko 230 liječnika u državnij službi. Kakav su ugled ti liječnici uživali doznajemo od Filipa de Diversisa, koji tvrdi da je dubrovački Senat na svečanost sv. Vlaha pozivao među ostalim sve državne liječnike, te da je tom prigodom i sam knez sjedao pred Dvorom »in medio medicorum«.

Dubrovnik je već 1317 godine imao dobro uređenu apoteku, a od 1420 godine još i drugu u hospitalu koji je već 1540 godine bio pretvoren u bolnicu. Jedno od najhumanijih dijela starih dubrovčana bio je pak »Hospital misericordiae« — dječje nahodište, koje je — kao prvo u Evropi — osnovano 1430 godine.

Kao prometna luka i izrazito trgovački grad, bio je Dubrovnik uvijek izložen raznim pošastima, koje su kroz čitav srednji vijek desetkovale narode. U borbi protiv tim pošastima, Dubro-

vačka vlada je propisavala mnoštvo, uvijek efikasnijih zdravstvenih mjera, te već 1377 godine odredila prvu karantenu. Stara zgrada Lazareta na Pločama (istočnom predgrađu Dubrovnika) svjedoči još i danas kako su se dubrovački vlastodržci brinuli za zdravlje svojih državljana.

Od sredine XIV pa do kraja XVIII stoljeća razne su epidemije pokosile oko 100.000 Dubrovčana. Nije nam moguće postaviti točnu diagnozu svim bolestima koje su epidemički satirale stare Dubrovčane, jer su podaci u dubrovačkim kronikama i arhivski spisi u tom pogledu dosta manjkavi. Svaka bolest koja se pojavljivala sa visokom temperaturom, te u isto vrijeme morila veći broj ljudi nazivlje se tu: kuga, božja rasrda ili latinski: pestis, pestilentia.

Međutim, prema opisima samih epidemija, koje nalazimo u starim kronikama i arhivskim spisima, možemo zaključiti da se je radilo o prvoj kugi samo kod onih epidemija koje su morale Dubrovčane u godinama 1348, 1361, 1400 i 1526, dok se kod ostalih epidemija po svoj prilici radilo o dizenteriji, pječgavom tifusu ili malariji.

Dubrovačka se je vlada doduše u svim pitanjima javnog zdravlja savjetovala sa svojim liječnicima, ali je sama, bez njihova sudjelovanja, imenovala sanitetsku upravu, osnivala sanitetske ustanove i donosila naredbe na polju zdravstva (*Ordines facti pro peste*).

Dok se je još vjerovalo da je svaka bolest kazna božja, te dok su se uzroci epidemija tražili u mjeni mjeseca, i drugim astronomskim pojavama, — dotle se nijesu poduzimale nikakove razumne zaštitne mjere, već se je molitvama, procesijama i zidanjem zavjetnih crkava i kapele nastojalo utišati gnjev božji.

Tako je u strašnoj epidemiji kuge koja je u 1348 godini harala po čitavoj Evropi, pa zatim prešavši na Dalmatinsko primorje, pomorila u Splitu, na Korčuli i u Dubrovniku ogroman broj ljudi, — glavna briga Dubrovačke vlade bila je da votira potrebna sredstva za procesije i litanije, te da novim pridošlicama napući opustošeni Grad. — O bilo kakovim zaštitnim mjerama protiv same epidemije nema u to doba još ni govora.

Jednako je i poslije kuge od 1363 godine, koja je iz Italije prešla u Albaniju i Hercegovinu, pa odatle sišla i u Dubrovnik, Veliko Vijeće bilo imenovalo trojicu vlastele: »ad inveniendum modum populandi civitatem Ragusii«, ali osim odredbe Malog vijeća »da se mrtvacima imaju sahranjivati u posebnim jamama izvan Grada, na način da ne bi kužili zrak«, nema ni u toj epidemiji još ni jedan zdravstveni propis za suzbijanje same zaraze.

Tek 1377 godine donosi Veliko Vijeće riješenje: da »Tam nostraes quam advente venientes de locis psteris non recipiuntur in Ragusium nec ad eius districtum, nisi statesiut prius ad purgandum se in Mercanna seu in Civitate Veteri per unum mensum«. Ovo je, u koliko nam je poznato, prva zaštitna mjera Dubrovačke vlade protiv kuge. Po toj odluci je svima onima koji dolaze iz okuženih mjesta bio zabranjen pristup u Grad, dok ne izvrše mjesec dana čišćenja na

otoku Mrkanu ili u Cavtatu. Istom odlukom bio je zabranjen svakome pristup k interniranim pod prijetnjom da će i sami biti na istom mjestu i za isto vrijeme internirani.

Kad je 1387 godine kuga bjesnila na poluotoku Pelješcu, Dubrovačka vlada naređuje blokadu poluotoka i donosi opsežne propise za zaštitu i borbu protiv bolesti. Osim toga Malo Vijeće imenuje posebne činovnike stavljajući im u dužnost da nadziru, a po potrebi i kažnjavaju putnike koji dolaze iz okuženih krajeva. Ovi činovnici su morali nadzirati obalu, pa će sve došljake upućivati na otok Mrkan ili Mljet ili u Cavtat zbog jednomjesečnog liječničkog nadzora. Kako su ove odredbe bile stroge razabiremo odatle, što su činovnici bili ovlašteni da bičuju, žigoše ili odsjecaju uši onima koji se ne bi pokorili odredbama.

Za vrijeme epidemije od 1416 godine, koju kroničari nazivlju »maxima mortalitas«, Vlada je naredila sanitetskim činovnicima da bolesnike sa Lopuda, gdje je bilo žarište kuge, interniraju na otok Sv. Andrije, ali je, za čudo, izričito dozvolila, da svaki Dubrovčanin bio zdrav ili bolestan, može slobodno ulaziti u Grad, i svoje mrtve pokapati na bilo kojem groblju u Gradu. Inače je prigodom te epidemije Vlada svu svoju pažnju koncentrirala organizaciji gradske uprave, te odredila da 5. plemića imaju preuzeti vlast u svoje ruke, u slučaju da se redovna vlada zbog kuge iseli iz Grada.

Usprkos poduzetim zaštitnim mjerama kuga se je sa Lopuda usuljala u Grad i tu pomorila oko 3.800 ljudi. Zato je državni liječnik Jakob Godoaldo nastojao uvjeriti Vladu, da su njegovi lijekovi beskorisni, ako se ne sprovede stroga izolacija okuženih od zdravih i ne uništi roba onih koji su podlegli kugi. Vlada usvoji njegov prijedlog, te u tu svrhu odredi neke kuće na Dančama.

Tako su se već od 1430 godine upućivali okuženi i sumnjivi na Danče, gdje je kasnije, kako ćemo vidjeti, sagrađen i prvi pravi kontumac.

Prvi pravi kontumac osnovan je dakle na Dančama tek 1431. godine, a sva dotadanja skloništa na otocima Mrkanu, Bobari, Supetru, na poluotoku Moluntu, pa i ono na Dančama do te godine, ne mogu se nazvati kontumacima u prvom smislu riječi, pošto su bolesni i sumnjivi provodili tu određeno vrijeme bez krova nad glavom, izloženi svim vremenskim nepogodama.

Od straha pred kugom, koja je 1436 godine harala po svim naseljima na obalama Jadranskog mora, dubrovačka vlada je, da bi zaštitila svoje otoke, bila naredila da jedna lađa pod zapovjedništvom jednog vlastelina neprestano krstari morem, da ne bi bez dozvole pristao koji brod, prije nego izdrži karantenu.

Poučeni iskustvom Vlada je postepeno i sve to bolje usavršavala sanitetsku službu, pa je tako i prigodom epidemije koja je harala od 1456 do 1459 godine donijela više specijalnih propisa, kojim je mislila zapriječiti dalje širenje zaraze, i nastojala pooštriti zdravstvenu kontrolu nad cijelom Republikom. Tako je, među ostalim nare-

dila, da se Grad ima temeljito očistiti od nečisti, da se sve okužene kuće imaju raskužiti paljenjem vatre i vjetrenjem, da nijedna okružena osoba ne smije ulaziti u Grad, da se pred okužene kuće imaju postaviti straže, i t. d. Okužena osoba, koja bi bila uhvaćena da ide bez dozvole po Gradu bila je kažnjena šibanjem, žigosanjem ili prenošenjem kolima kroz Grad.

Usprkos svim zaštitnim mjerama i strogim sankcijama, Dubrovnik je tom epidemijom bio skoro opustošen od kuge, koja se sa Pelješca preko Korčule ušuljala najprvo na Koločep, a odatle u Grad i Župu Dubrovačku. Kako su svi dosadani kontumaci bili prenatrpani okuženim, to je vlada naredila da se dalji bolesnici upućuju na sjeverni dio otoka Lokruma.

Da bi se pak na Dančama poboljšale higijenske prilike Vlada je naredila da se tu sagradi nekoliko kućica za okužene i sumnjive, da se izdube veliki bunar, pa sve to opaše velikim zidom, da bi odjelila Danče od naseljenih Pila. Osim toga uputila je na Danče liječnika, svećenika i brijača, da ne bi bolesnici dolazeći u Grad zbog svojih potreba, okuživali zdrave.

Tako su Danče 1466. god. postale prvo uređeno dubrovačko sklonište za okužene osobe, — prvi kontumac — u kojemu su kroz čitavo XVI stoljeće izdržavali propisanu karantenu sve karavane i svi strani poklisari iz Turske.

Za velike epidemije koja je trajala od 1481 do 1483 godine, Vlada je donijela mnogo efikasnije odredbe, u kojima se detaljno nabraja sve što treba činiti da bi se pošast onemogućila i otklonila. Po tim odredbama vidimo da su Dubrovčani tek tada došli do saznanja, da se pošast može prenositi ne samo zaraženom osobom, nego i zaraženom robom, jer je tada po prvi put izglasan opširan propis za dezinfekciju okruženih stvari i kuća, da bi se spriječilo dalje širenje epidemije.

Sve okužene stvari imale su se lađama prenositi na Danče gdje su ih zato posebno određene žene, koje su preboljele kuću morale dobro svaku okruženu kuću pomesti, oprati, okaditi i isprati i posušiti. U toliko su druge žene morale raskužiti octom, da bi se mogle bez straha u raskužene kuće unijeti očišćene stvari sa Danača.

Bez pismene potvrde da su sve stvari dobro oprane nijesu se ove smjele unositi u Grad.

Interesantan je i onaj propis, da će svaki grobar biti obješen, ako se na ulici nađe kakav komad platna ili tkanine, koje bi ovaj odbacio pri prenosu mrtvaca na groblje.

U ovoj epidemiji postale su Danče glavni kontumac. Tu su se sumnjivi držali u drvenim kućicama izvan zidane ograde, a bolesni unutar ograde.

Za vrijeme katastrofalne kuge od 1526. godine, kojoj je žarište bilo u Ankoni, Senat je dubrovački donio vrlo razumne zaštitne mjere, ali je usprkos tomu ta epidemija, kako kroničari pričaju, pomorila preko 20.000 ljudi. Vlada je doduše, po savjetu liječnika Ivana Mednića bila naredila spaljivanje svih stvari iz kuća u kojima je koji okuženik umro, zabranila izlaženje iz kuće besposlenim osobama, naredila paljenje vatre po Gradu, i zatvorila sve ženske okužene manastire, — ali je, za čudo — odustala od naredbe da se mrtvaci kopaju u posebnim jamama izvan Grada, te dozvolila pokapanje mrtvaca u grobovima koji su se nalazili u gradskim crkva-ma i manastirima.

U borbi protiv kuge koja je i poslije one katastrofalne epidemije od 1526. godine, u više navrata, morila i vlastelu i pučane, Vlada je u glavnom primjenjivala sve one zaštitne mjere koje je bila u ranijim epidemijama prepisala, samo što je podražavajući Veneciju, 1534 godine po prvi put odredila i kontumac za robu, koja je dolazila iz okuženih krajeva.

U tu svrhu je te godine sagrađen Lazaret na Lokrumu za robu što je stizala u Dubrovnik morskim putem, a 1621. god. veliki lazaret na Pločama za trgovce i robu sa Balkana.

Lazaret na Lokrumu, koji je porušen u velikom potresu, potsjeća nas jedino natpis na njegovim porušanim zidovima, ostao je sačuvan samo Lazaret na Pločama — jedini lazaret na Sredozemlju koji nam se sačuvao u prvotnom obliku.

Lazaret na Pločama — istočnom predgrađu Dubrovnika je muzej sam po sebi, interesantan za historičara, arhitekta, i stranca. Sastoji se od 8 zgrada za stanovanje i 5 dvorišta (Badžafera) među njima. U dvorišta se silazi kroz velika vrata niz posebne stepenice ili po strmoj kaldrmi. S obje strane dvorišta nalaze se pod svodovima velike prostorije u kojima se čistila i raskuživala roba, koja bi se kasnije kroz prozore krcala u brodove.

U zgradama za stanovanje izdržavali su pak karantenu trgovci i putnici iz Turske, a među njima i dubrovački poslanici.

Iz ovog kratkog historijskog prikaza borbe Dubrovčana protiv kuge, koja je uz glad i ratove — satirala sve narode srednjeg vijeka, možemo slobodno zaključiti, da su oni i na zdravstvenom polju bili uvijek prvi nosioci kulture i napretka.

Vidan dokaz tomu su njihovi zdravstveni propisi, sanitetske i socijalne ustanove pa i sama zgrada Lazareta na Pločama, koja nas još i danas zadivljuje.